

Udržitelnost (rozvoje) [2002]

*kolokvium České křesťanské akademie na téma
„Trvale udržitelný rozvoj“, 11. 12. 2002 v Praze, v
divadelním sále benediktinského kláštera Emauzy*

01

K terminologii: „trvale udržitelný rozvoj“ měl původně určitý polemický hrot proti velmi rozšířenému termínu „trvale udržitelný život“. Jednoznačného vítězství nebylo dosaženo: mnoho

publicistů užívá nadále druhého termínu anebo oba termíny střídavě zaměňují. Sám to chápu tak, že život, který se nerozvíjí, nestojí za trvalé udržování: život buď usiluje každým krokem kupředu postoupit také o krok výš (Teilhard de Chardin), anebo chřadne a umírá. Život znamená buď pokrok – anebo úpadek.

V pozadí tohoto sporu je ovšem spor myšlenkový, spor v chápání času a zejména věčnosti. Myšlenka trvalosti či – dnešním termínem – udržitelnosti je buď odmítavě až nepřátelsky proti proměnlivosti a „pokroku“, anebo samu udržitelnost podrobuje a podřizuje mnohem základnějším směřování „dál a výš“. Ten spor je velmi starý, sahá ještě hluboko do předkřesťanské éry, totiž do situace setkávání a střetání nejdůležitější hebrejské duchovní tradice (totiž prorocké) s tehdy hegemonní myšlenkovou, filosofickou tradicí řeckou, ale mezi prvními velkým křesťanskými mysliteli hrál velice

významnou úlohu. „Teoreticky“ (tj. theologicky a filosoficky) se to projevilo právě v hluboce odlišném chápání „věčnosti“. Nejvýznamnějšími představiteli obou těchto rozdílných koncepcí byli Augustin a Řehoř z Nyssy. Pro prvního je věčnost nadčasová a bezčasová, pro druhého je neohraničeným trváním. Již tam můžeme vidět, že Řehořova myšlenka neohraničeného, nezastavujícího se trvání je bytostně spjata s nekonečným pokrokem. Myšlenka nekonečného pokroku je původně křesťanská (a to zároveň theologická a zároveň filosofická).

03

Myšlenka trvale udržitelného rozvoje neboli trvalého pokroku“ je ovšem od počátku spjata s otázkou hodnocení. Diskuse řeckých církevních otců pracovala s myšlenkou, že Stvořitel neustále pracuje, tj. tvoří (odvolávala se na Jana, na citát Ježíšova výroku: Otec můj až dosavad dělá, i já dělám .), a tak se vlastně rozumělo samo sebou, že boží výtvořiny se nebudou zhoršovat, nýbrž naopak zlepšovat. V tom byly skryty dvě možné

myšlenkové „revoluce“: první představovala naklíčené semeno myšlenky, že Bůh sám se ve svém stvořitelském díle stále zlepšuje, tedy že se vyvíjí (k této na dlouho skryté myšlence se teprve v první polovině minulého století filosoficky vrátil A. N. Whitehead v závěru svého největšího filosofického díla „Proces a skutečnost“, a navázali na ni jeho američtí žáci a pokračovatelé, zejména celá škola tzv. procesuální theologie). Na druhý převrat nebylo zapotřebí čekat tak dlouho, ale došlo k němu – z hlubokého nepochopení na obou stranách – v rámci rozsáhlé vzpoury přírodovědy

proti theologii. Šlo o myšlenku biologického vývoje, která byla stavěna proti křesťanské myšlence stvoření. Dnes už tento konflikt nebývá vnímán jako aktuální, ale on jen zapadl a zastaral, ale v podzemí běžného myšlení žije dodnes.

04

V souvislosti s tímto historickým pozadím se mi jeví sama myšlenka „udržitelnosti“ jako neudržitelná. Nejde tu jen o naši nepochybnou a

nezpochybnitelnou zkušenost, podepřenou dokonce tak přírodní vědou, jakou je biologie, totiž že život se může „udržovat“ jen tak, že jde stále kupředu a stále se zlepšuje, zkvalitňuje – a to v soupeření a tedy konfliktech, takže samo zachovávání, udržování a udržitelnost tu mají jen funkci napomáhat rozvoji a pokroku. Jde především o následující: uprostřed života, který se neobejde bez vývoje, bez rozvoje, tedy bez sebepřekonávání uprostřed konkurence, bez nových vynálezů – a na lidské úrovni také: bez nových myšlenek – je životně, bytostně nezbytné

se vztahovat k budoucnosti aktivně a přímo usilovně. Nestačí se vracet k minulosti a napodobovat ji, nestačí ani být na úrovni současnosti a tedy být jako jiní, je třeba jít kupředu, dál a výš, tj. směřovat k tomu, co tu ještě není, ale co tu být má. To, co už jest, co se uskutečnilo, zajisté nějak prokázalo svou uskutečnitelnost; v tom má nepochybně uskutečnitelné převahu nad neuskutečnitelným. Ale jak vůbec chceme prokazovat, že je něco uskutečnitelné nebo naopak neuskutečnitelné? Uskutečnitelnost můžeme prokázat jen tak, že se

pokusíme o uskutečnění; naproti tomu neuskutečnitelnost je velmi obtížné, ne-li nemožné opravdu a definitivně prokázat, protože může jít vždycky jen o to, že ten způsob, jehož bylo použito, k cíli nevedl. Ale jak lze předem prokázat, že jiný způsob k cíli rovněž nepovede? Tady nám nepomohou jen dosavadní zkušenosti, leda v negativním smyslu; tady musíme počítat s fantazií a se smyslem pro odvážný průzkum.